

O'ZBEKISTON TURIZM SEKTORIDA INNOVATSION O'SISH OMILLARI VA STRATEGIK YO'NALISHLARI

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 2-bosqich Magistranti
Temirov Azizbek

Annotatsiya. Maqola zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida turizm sohasida innovatsiyalar rolini tahlil qiladi. Innovatsion jarayonlar mahsulot, jarayon, marketing va tashkiliy yo'nalishlarda o'z aksini topadi. Tadqiqotda O'zbekiston misolida turizmni rivojlantirishning strategik drayverlari, jumladan boy tarixiy-madaniy meros, Buyuk Ipak yo'li brendi, qulay geografik joylashuv va yosh, moslashuvchan inson kapitali aniqlanadi. Shuningdek, raqamlashtirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish va xalqaro integratsiya kabi strategik yo'nalishlar orqali turizm sektorida innovatsion rivojlanish jarayonlari ko'rib chiqiladi. Maqola turizm siyosati, xizmatlar sifati va iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirishga ilmiy asos yaratishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: turizm, innovatsiya, raqamlashtirish, infratuzilma, mahsulot innovatsiyasi, O'zbekiston.

Аннотация. Статья посвящена анализу роли инноваций в сфере туризма в условиях современной глобальной экономики. Инновационные процессы проявляются в продуктах, процессах, маркетинге и организационных подходах. На примере Узбекистана рассматриваются стратегические драйверы развития туризма, включая богатое историко-культурное наследие, бренд Великого Шелкового пути, выгодное географическое положение и молодой, гибкий человеческий капитал. Также обсуждаются стратегические направления инновационного развития туризма: цифровизация, модернизация инфраструктуры, развитие человеческого капитала и международная интеграция. Статья направлена на создание научной основы для развития туристической политики, повышения качества услуг и укрепления экономической конкурентоспособности.

Ключевые слова. туризм, инновации, цифровизация, инфраструктура, продуктовая инновация, Узбекистан.

Abstract. The article examines the role of innovations in the tourism sector under contemporary global economic conditions. Innovation processes are reflected in product, process, marketing, and organizational dimensions. Using Uzbekistan as a case study, the paper identifies strategic drivers of tourism development, including rich historical and cultural heritage, the Silk Road brand, favorable geographic location, and young, adaptable human capital. Furthermore, strategic directions for innovative development are analyzed, including digitalization, infrastructure modernization, human capital enhancement, and international integration. The study aims to provide a scientific foundation for tourism policy, service quality improvement, and strengthening economic competitiveness.

Keywords. *tourism, innovation, digitalization, infrastructure, product innovation, Uzbekistan.*

KIRISH

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida turizm sektori yuqori raqobat, tezkor texnologik o'zgarishlar va iste'molchi talablarining murakkablashuvi bilan tavsiflanadi. Shu bois turizmni barqaror rivojlantirishda innovatsiyalar hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Turizm sektorida innovatsiyalar nafaqat texnologik yangilanishlarni, balki mijoz tajribasi, madaniy kontekst va tashkiliy jarayonlarni integratsiyalashgan holda ishlab chiqishni talab qiladi.

Mazkur holat turizm innovatsiyalarini tizimli yondashuv asosida o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, xizmatlar sektorida innovatsiya jarayonlari ishlab chiqarish sohasiga nisbatan ko'proq ko'p komponentli va mijozga yo'naltirilgan xarakterga ega²⁴. Shu nuqtayi nazardan, turizm innovatsiyalarini kompleks tahlil qilishda keng qo'llaniladigan chorakli model metodologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur model turizm sektorida innovatsion o'sishni ta'minlovchi asosiy yo'nalishlarni tizimli ravishda ochib beradi.

Birinchidan, mahsulot innovatsiyalari yangi turistik xizmatlar, paketlar va bozor segmentlarini yaratishga qaratilgan. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish destinatsiyaning raqobatbardoshligini oshirishning muhim omillaridan biridir.²⁵ Xususan, gastronomik, tibbiy, ekstremal, MICE hamda ekologik turizm yo'nalishlarining rivojlanishi qo'shimcha qiymat zanjirini kengaytirib, yuqori daromadli turistik oqimlarni jalb qilish imkonini bermoqda. Shu ma'noda, mahsulot innovatsiyalari turizm bozor differensiasiyasining asosiy drayveri sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, jarayon innovatsiyalari xizmat ko'rsatishning texnologik va operatsion mexanizmlarini modernizatsiya qilish bilan bog'liq. OECD ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalarni joriy etish xizmatlar samaradorligini oshirish va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.²⁶ Onlayn bronlash tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi tavsiya mexanizmlari hamda raqamli platformalarning keng qo'llanilishi turizm qiymat zanjirining barcha bo'g'inlarida operatsion samaradorlikni kuchaytirmoqda. Bu jarayon, ayniqsa, real vaqt rejimidagi ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Uchinchidan, marketing innovatsiyalari turizm mahsulotlarini bozorga olib chiqish va iste'molchiga yetkazish mexanizmlarini optimallashtirishga xizmat qiladi. Kotler va Keller marketing innovatsiyalarini iste'molchi xulq-atvoridagi o'zgarishlarga moslashuvchan javob mexanizmi sifatida talqin qiladi.²⁷ Global raqamli marketing vositalari, hududiy brendlash strategiyalari hamda personalizatsiyalangan reklama texnologiyalarining qo'llanilishi zamonaviy turizm marketingining samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Natijada destinatsiyalar o'rtasidagi raqobat tobora ko'proq brend kapitali va raqamli ko'rinishchanlik darajasi bilan belgilanmoqda.

²⁴ Hjalager, A.-M. (2010). A review of innovation research in tourism. *Tourism Management*.

²⁵ UNWTO (2018). *Tourism and Innovation Report*.

²⁶ OECD (2019). *OECD Tourism Trends and Policies*.

²⁷ Kotler, P., Keller, K. L. (2016). *Marketing Management*.

To'rtinchidan, tashkiliy innovatsiyalar turizm ekotizimini institutsional jihatdan yangilash bilan tavsiflanadi. Porter klaster yondashuvini hududiy raqobatbardoshlikni oshirishning muhim mexanizmi sifatida asoslab bergan.²⁸ Turizm klasterlari, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari va platforma ekotizimlarining shakllanishi sektor ichidagi kooperatsiyani kuchaytirib, sinergetik samarani yuzaga keltiradi. Bu esa resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va innovatsiyalar diffuziyasini tezlashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy bosqichda ayniqsa raqamli transformatsiya va barqaror (yashil) innovatsiyalar turizmning ustuvor strategik yo'nalishlariga aylanmoqda. UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, barqaror turizm tamoyillarini joriy etgan destinatsiyalar uzoq muddatli raqobat ustunligiga ega bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalar esa mijoz tajribasini individualizatsiyalash, xizmatlar sifatini oshirish va operatsion xarajatlarni optimallashtirish imkonini bermoqda.²⁹

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasini iqtisodiy o'sishning strategik drayveri sifatida rivojlantirish bo'yicha kompleks institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada kiruvchi turizm hajmi ortib, yangi turistik segmentlar shakllanmoqda. Mamlakatning innovatsion rivojlanish salohiyati bir qator fundamental raqobat ustunliklariga tayanadi, jumladan boy tarixiy-madaniy meros, Buyuk Ipak yo'li brendi, qulay geografik joylashuv hamda yosh va moslashuvchan inson kapitali. Hozirgi bosqichda turizm sektorining innovatsion transformatsiyasi raqamlashtirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish va xalqaro integratsiyani chuqurlashtirish kabi strategik yo'nalishlar orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu chora-tadbirlar milliy turizm tizimining institutsional barqarorligini mustahkamlash va global turizm qiymat zanjirlariga integratsiyani tezlashtirishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy davrda, ayniqsa raqamli transformatsiya va barqaror (yashil) innovatsiyalar turizmning strategik yo'nalishlariga aylanmoqda, bu esa turizm qiymat zanjirini optimallashtirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash hamda mijoz tajribasini individualizatsiyalash imkonini beradi. Shu bilan birga, so'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasini iqtisodiy o'sishning strategik drayveri sifatida rivojlantirishga qaratilgan kompleks institutsional va tarkibiy islohotlar izchil amalga oshirilmoqda. Amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida kiruvchi turizm oqimi barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etib, turizm xizmatlari bozorida yangi segmentlar shakllanmoqda. Xalqaro tashkilotlar ham turizmni diversifikatsiyalash va xizmatlar eksportini kengaytirish rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun muhim multiplikativ ta'sirga ega ekanligini ta'kidlaydi. O'zbekistonning turizm bozoridagi nisbiy ustunligi bir qator fundamental raqobat omillariga tayanadi.

❖ Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi turizm rivojining bazaviy resursi hisoblanadi. Xususan, Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlarida joylashgan noyob me'moriy yodgorliklar O'zbekistonning global turizm xaritasidagi jozibadorligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, madaniy merosga asoslangan destinatsiyalar yuqori qo'shimcha qiymatli turizm oqimini jalb qilish salohiyatiga ega.³⁰

²⁸ Porter, M. E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*.

²⁹ UNWTO (2022). *Global Report on Tourism Innovation*.

³⁰ Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21.

❖ Buyuk Ipak yo‘li brendi mamlakatni xalqaro turizm makonida pozitsiyalashning muhim marketing aktivlaridan biri hisoblanadi. Tarixiy savdo yo‘li merosidan brend sifatida foydalanish hududiy identifikatsiyani kuchaytirib, tematik turizm mahsulotlarini rivojlantirish imkonini beradi.

❖ O‘zbekistonning qulay geografik-tranzit joylashuvi Markaziy Osiyoning markazida joylashgani bilan izohlanadi. Bu omil mintaqaviy multimodal marshrutlarni shakllantirish, tranzit turizmni rivojlantirish va qo‘shni davlatlar bilan qo‘shma turpaketlar yaratish uchun muhim logistika ustunligini ta’minlaydi.

❖ Mamlakatning yosh demografik tarkibi xizmatlar sektorida, xususan turizm industriyasida, mehnat resurslarining moslashuvchanligi va innovatsion salohiyatini oshiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Inson kapitali sifatining oshishi xizmat ko‘rsatish madaniyatini yaxshilash va mijozga yo‘naltirilgan servis modelini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O‘zbekiston turizm sektorida innovatsion rivojlanish bir qator strategik yo‘nalishlar orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu yo‘nalishlar mamlakatning turizm salohiyatini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va raqobatbardoshlikni kuchaytirish maqsadida tizimli tarzda rejalashtirilgan

1. Raqamlashtirish. Raqamli transformatsiya turizm xizmatlarini modernizatsiya qilish va mijoz tajribasini individualizatsiyalashning asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbekistonda e-viza tizimi va onlayn ruxsatnomalar joriy qilinishi turizm jarayonlarini soddalashtirib, kiruvchi turistlar oqimini sezilarli darajada oshirdi. Shu bilan birga, onlayn bronlash va rezervatsiya platformalari global standartlarga mos ravishda ishlamoqda, bu esa xizmatlar sifatini oshirish va mijozlar ehtiyojlariga tezkor javob berish imkonini beradi. Yagona milliy turizm platformasi orqali axborot integratsiyasi amalga oshirilishi, turizm mahsulotlarini boshqarish va marketing strategiyalarini optimallashtirishda muhim rol o‘ynamoqda.

2. Infratuzilma modernizatsiyasi. Turizm infratuzilmasini rivojlantirish mamlakatning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishning asosiy yo‘nalishi hisoblanadi. Yuqori tezlikdagi temir yo‘l loyihalari va xalqaro aeroportlarni modernizatsiya qilish transport logistikasini optimallashtirishga yordam beradi, natijada turistik oqimlar samarali boshqariladi. Shuningdek, mehmonxona fondini kengaytirish va standartlashtirish turizm mahsulotlarining sifatini oshirish va xalqaro sertifikatlashtirish talablari bilan uyg‘unlashuvni ta’minlaydi.

3. Inson kapitali va xizmatlar sifati. Turizm sektoridagi inson kapitali sifatini oshirish innovatsion rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Dual ta’lim elementlarini joriy etish orqali talabalar nazariy bilimni amaliy ko‘nikmalar bilan mustahkamlashi mumkin. Xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlash esa xizmatlar sifatini global talablarga moslashtirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, xizmat ko‘rsatish kompetensiyalarini oshirish mijozlar bilan ishlash madaniyati va individual xizmat ko‘rsatish tizimlarini takomillashtirishga imkon yaratadi.

4. Xalqaro integratsiya. O‘zbekistonning turizm sektorini global iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvi innovatsion rivojlanish strategiyasining muhim yo‘nalishidir. Global turizm zanjirlariga qo‘shilish mamlakatning brend pozitsiyasini kuchaytiradi va yangi investitsiyalarni

jalb qilish imkoniyatini oshiradi. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va bilim hamda texnologiyalar transferini amalga oshirish mamlakat turizmining texnologik va xizmatlar sifatini modernizatsiya qilishga sezilarli hissa qo'shadi. Shu tariqa, yuqoridagi to'rt yo'nalishning integratsiyalashgan amalga oshirilishi O'zbekiston turizm sektorida innovatsion rivojlanishni ta'minlaydi, milliy raqobatbardoshlikni oshiradi va global turizm bozoridagi pozitsiyani mustahkamlaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, mazkur bo'limda innovatsiya konsepsiyasining iqtisodiy nazariy ildizlari va uning turizm sohasiga tatbiqi tahlil qilindi. Klassik iqtisodiy maktab vakillari, xususan Adam Smit, Devid Rikardo va Karl Marks, innovatsiyaning samaradorlik, ixtisoslashuv va texnologik taraqqiyot bilan chambarchas bog'liqligini ilgari surgan. Shumpeterning tadbirkor-innovator modeli esa innovatsiyaning iqtisodiy tizimdagi dinamizmini va "ijodiy halokat" mexanizmini ochib berdi. Keyingi rivojlanish bosqichlarida neoklassik va endogen o'sish nazariyalari, milliy innovatsion tizim va klaster yondashuvlari innovatsiyaning turizm sohasida mahsulot, jarayon, marketing va tashkiliy yo'nalishlarda tizimli tatbiqini asoslab berdi. Shu bilan birga, xizmatlar sektori innovatsiyalarining o'ziga xos xususiyatlari – nomoddiylik, mijoz ishtiroki, hududiy bog'liqlik va madaniy komponentning ahamiyati – turizm innovatsiyalarini rejalashtirish va amalga oshirish jarayonlarini murakkablashtiradi.

Zamonaviy bosqichda raqamli transformatsiya va barqaror (yashil) innovatsiyalar turizmning strategik yo'nalishlariga aylangan. Bu jarayonlar turizm qiymat zanjirini optimallashtirish, xizmatlar sifatini oshirish va mijoz tajribasini individualizatsiyalash imkonini beradi. Shu bilan birga, O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan tizimli islohotlar kiruvchi turizm hajmining oshishi, yangi turistik segmentlarning shakllanishi va mamlakatning global turizm bozoridagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, bo'lim turizm sohasida innovatsion rivojlanish jarayonlarini nazariy asoslar bilan amaliy yo'nalishlarda uyg'unlashtirishga va turizm siyosati, infratuzilma, inson kapitali hamda raqamli texnologiyalarni integratsiyalash orqali strategik o'sishni ta'minlashning ilmiy asoslarini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hjalager, A.-M. (2010). A review of innovation research in tourism. *Tourism Management*.
2. UNWTO (2018). *Tourism and Innovation Report*.
3. OECD (2019). *OECD Tourism Trends and Policies*.
4. Kotler, P., Keller, K. L. (2016). *Marketing Management*.
5. Porter, M. E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*.
6. UNWTO (2022). *Global Report on Tourism Innovation*.
7. Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21.